

ej heller är känt från Norges finnmarker (enligt välvilligt meddelande av professor S. Hasund, Norges Landbrukshöjskole, Aas, förmedlat av konserverator Gissle Midttun, Oslo). I ett större sammanhang hoppas jag att senare få återkomma till dessa frågor liksom till svedjebrukets historia i dess helhet i vårt land.

Gösta Berg.

Harstena bylag.

Det är ej på många platser i Sverige, som en bybefolkning numera brukar sina ägor oskiftade. I Östergötlands skärgård liksom på de flesta andra orter, blevo markerna delade på 1850- och 60-talen, utom på en ö, Harstena i Gryts socken. Anledningen varför man där inte skiftat, ligger nog i svårigheten för öborna att sköta sin förnämsta inkomstkälla, sälfångsten, sedan hemmanet skiftats.

Långt ut till havs, till sälbådarna måste de fara i den av hela byn underhållna stora säljaktsbåten, och därute måste jägarna smyga sig över de på hällarna sovande sälarna, jaga ner dem i den cementerade bassängen och klubba dem. Fångsten föres sedan hem, skinnen torkas och späcket beredes i ett på ön inrättat sältranskokeri. All inkomst av sälfångsten handhaves av byfogden.

Denne byfogde väljes för ett år i sänder enligt fastställda principer, sammanhängande med byförförordningarna, av vilka de äldsta datera sig från 1804. Däri lämnas en del bestämmelser, som i mycket likna stadgandena för de gamla bylagen i skärgården. Harstena med tillhörande öar utgöra ett hemman. Av detta ha de 16 jordägarna var sin del, men delarna äro långt ifrån lika. De variera från 8-delar till 32-delar och ändå mindre delar. All inkomsten på sälfångsten delas proportionsvis mellan delägarna, så att innehavarna av de största lotterna få mer och de andra mindre och mindre. På samma sätt delas höskörden, ehuru det då blir varan in natura som lottas ut. Detta försiggår efter bestämda regler. När de små ängarna och byns gräsplaner skola slås, deltaga alla män och kvinnor i arbetet. Byfogden leder det hela och mäter varje vålm med en käpp, så att de bli lika höga. Men det är först när höet är torrt och färdigt att bärgas, som själva delningen börjar. I halva antalet vålmar sättas då rönnbärskvistar, i den andra hälften alkvistar. Sedan tager byfogden en kvist av vardera slaget för att en av de öboar som ha åtta hemmansdelar och en av dem som ha ett mindre antal delar, skola draga lott om kvistarna. Höet i vålmarna är nämligen av olika värde, därför måste på detta sätt från början all orättvisa undanröjas. Men det är ej nog härmed. Sedan varje hälft på detta sätt fördelats, drages det ytterligare lott om varje vålm. En person tar upp lotter av de andra — knivar, pinnar o. d. Sedan kastas en lott på varje stack, varefter ägaren till lotten får giva sig tillkänna och ta emot sin andel. Om vålmarna äro 16, får den som har ett 16-dels hemman en vålm, en som har ett åttondels hemman två vålmar o. s. v. Några dragare har man ej på ön; där bär man hem sina hövålmar på två s. k. »hävlar» eller långa störar.

Jaktmarkerna och fiskevattnet skiftas för varje år. Man får då så mycket fiskevatten och jaktområde som man har andelar i hemmanet. Har

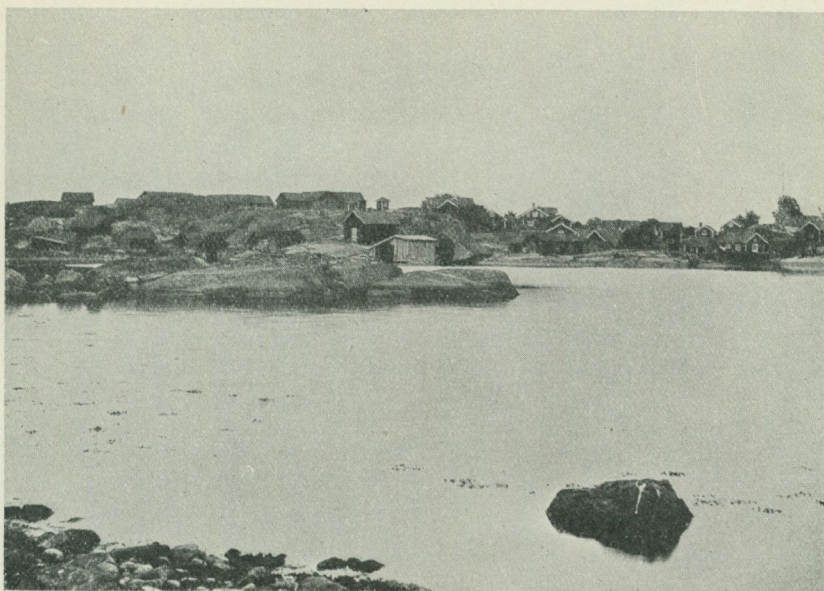

Fig. 4. Harstena by. Foto Sv. Turistföreningen.

man ett 16-dels hemman, återfår man samma fiskevatten och jaktområde vart 16-de år, har man en åttendedel, återfår man det vart åttonde år o. s. v. Lottbytet sker alltid 1:sta maj. Genom gifte och av andra särskilda anledningar ha somliga åboar fått betydligt större lotter än andra. Inkomsten av jakten och av det vanliga fisket med garn och skötar är varje lottägares ensak, men avkastningen av det oftast mycket givande ålfisket med hånnor skall byfogden mottaga och efter varans försäljning skall han till varje lottägare överlämna den vinst han har rätt till.

På Harstena finnes intet åkerbruk. Den enda odlade jord som förekommer är potatislanden. Dessa äro en gång för alla tilldelade varje åbo, och de skiftas ej. På ön finnes gott bete för lottägarnas kor. De gå alla tillsammans i hagarna på somrarna, men byta aldrig ägare. Skall en tjur anskaffas, måste dock alla lottägarna delta i köpet, även de som av någon anledning »satt bort» sin andel i betesmarken och ej hålla några kor.

Trots dessa många bestämmelser, som i vanliga fall skulle kunna vara nog så påfrestande för grannsämjan, hålla Harstenaborna samman, väl vetande att deras lilla samhälles bestånd till stor del beror på det goda samarbetet. Så länge sälarna kunna räknas i tusental därute på bådarna, så länge finnes det nog ingen anledning att frukta för det lilla samhällets bestånd enligt nu gällande principer. Men skulle denna inkomstkälla tryta, är det fara värt att Harstenaborna ej kunna uppehålla sig på ön i så stort antal som nu. Bli åborna färre, kommer det även att bli svårt att bibehålla den gamla byordningen. Ett och annat varsel om hotande fara ha Harstenafiskarna redan upplevat. Under kristiden blev nämligen genom

flottans vakthållning i havsbandet de lättskrämda sälarna ofta jagade från bådarna. Och det dröjer länge innan de åter våga sig upp. Den ökade lufttrafiken och den livliga sjöfarten hota nu att skada säljakten på allvar. Det är ej uteslutet att nutiden med sin maskinella utveckling skall komma att ge dödsstöten åt detta samhälle, som i hundratals år under ytterst svåra förhållanden dragit sig fram och funnit sitt levebröd på dessa öar, vilkas avskilda läge just varit villkoret för dess innebyggares utkomstmöjligheter.

Louise Stenbock f. Mörner.

ZUSAMMENFASSUNG.

N. E. H. und C. M. Bergstrand berichten über einer neuen Erwerb des Nord. Museums, nämlich ein Feuerzeug aus Västergötland, das im Anfang des 20:sten Jahrhunderts zum *rituellen Feuerreiben* gebraucht wurde. Das Feuer wurde jeden Frühling ehe das Vieh auf die Weide hinausgeführt wurde, angezündet, so auch wenn z. B. eine der Kühe krank wurde. Zum Feuerzeug, das aus Eichenholz und mit Leder bekleidet war, gehört auch ein grosses Stück Zunder.

S. S. teilt eine Notiz mit über *Reinigung einer Quelle—Regenmagie*, die als Antwort eines Rundschreibens im Jahre 1729 des Pfarrers in Andrarum in Schonen eingeliefert wurde. Bei grosser Dürre reinigten die Dorffrauen die an der Kirche gelegenen St. Bothilds Quelle, in der Meinung, dass der Regen sofort anfangen sollte.

Gösta Berg berichtet über ein neu gefundenes Exemplar eines ziemlich ungewöhnlichen Ackergerätes, ein »gryffsa« aus *Westmanland*. Dieses Werkzeug wird zum Eineggen der Saat gebraucht, nur aber aus dem südlichen Dalekarlien und westlichen Westmanland bekannt.

Schliesslich schreibt Louise Stenbock, geb. Mörner, von Fischerdorfe *Harstena*. In den meisten Gegenden von Schweden ist Flurbeeinigung durchgeführt. So auch in den Schären von Östergötland, wo die Güter wie anderswo in den fünfziger und sechziger Jahren des neunzehnten Jahrhunderts geteilt, mit Ausnahme von einer Insel, Harstena in Gryts Gemeinde. Die Veranlassung, warum man hier nicht geteilt hat, ist in der Schwierigkeit der Inselbewohner zu finden, ihre besondere Erwerbsquelle, den Seehundfang, wenn die neue Einteilung des Bodens durchgeführt ist, zu betreiben. Verf. teilt einiges aus den noch erhaltenen Dorfordnungen mit, u. a. über die verwickelten Methoden der Teilung von Seehundbeute und Heuernte u. s. w. Auch das Fischwasser wurde jedes Jahr aufs neue geteilt, nach dem Besitzanteil des Bauerngutes. Der Ackerbau existiert kaum auf der Insel, sondern die alles überragende Erwerbsquelle ist der Seehundfang, der aber in unseren Tagen von dem Luftverkehr und der lebhaften Seefahrt ernst bedroht ist.